

Conturarea profilului filosofic maiorescian în *Jurnalul* lui Titu Maiorescu

Drd. Luciana CHIRIC (LUPU)
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *Titu Maiorescu's "journal" represents a unique, impressive appearance of Romanian literature, through the value of the notes, time span and the age of the author. Maiorescu set out to start a diary out of the desire to constantly reflect on reality, out of the need to confess and set landmarks for self-knowledge, aspects also encountered in the journal of the German writer, Goethe, about whom he speaks, mentioning that he identified common features between his inner feelings and those of the German writer. Maiorescu wrote daily, immersing in the labyrinth of his diary, notes on small aspects of life, acute emotional turmoil, various information, gestures, feelings, physiological incidents, along with cultural, social and historical events of great significance. The philosophical profile clearly results from his notes, as a result of studying the problems of philosophy, starting from the work of Herbart, in order to create an original conception of social relations in the Herbartian spirit. "The Diary", through its unique character, contributes to the good knowledge of Titu Maiorescu's personality, and from a historical-literary point of view it outlines the cultural, social and political aspect of the period of definitive crystallization of his philosophical and aesthetic formation.*

Keywords: *Titu Maiorescu, "journal", the philosophical profile, the Herbartian spirit.*

Cunoscut scriitor, parlamentar, profesor, academician, avocat, critic literar, estetician și filosof român, fost prim-ministru al României între 1912-1914, membru fondator al Academiei Române, a fost una dintre personalitățile remarcabile ale României sfârșitului de sec. XIX și început de sec. XX. El a fost autorul celebrei teorii sociologice a „formelor fără fond”, fiind cel care a pus bazele „junimismului” politic și a reprezentat piatra de temelie pe care s-au constituit operele marilor noștri scriitori: Eminescu, Creangă, Slavici.

Al .I. Brătescu-Voinești îl descria astfel pe Maiorescu: „O cutie cubică, de aur masiv și ermetic închisă; cubică spre a nu se putea răsturna, de aur spre a nu rugini, ermetic închisă spre a nu pătrunde într-însa nici un bob de praf, așa părea Maiorescu; când însă deschideai cutia găseai într-însa o comoară de duioșie și de bunătate despre care nimeni nu a vorbit până acum. În general, când se vorbește despre dânsul, se insistă asupra inteligenței lui scilicet, asupra vastei lui culturi, asupra neîntrecutului lui talent și farmec de orator și de povestitor, asupra minunatelor lui calități de profesor și asupra spiritului lui de datorie; dar, din pricina discreției cu care el înțelegea să facă binele și să-și

ascundă înduioșările, puțini sânt aceia care știu că pe lângă toate acele însușiri, el mai avea și pe aceea de a purta sub aparența unei firi reci și echilibrate un suflet bun și duios”. (*În amintirea contemporanilor*)

Jurnalul personal, redactat din noiembrie 1855 până la sfârșitul vieții, iunie 1917, din care Biblioteca Națională a României deține 30 de caiete din totalul de 42, restul aflându-se în colecțiile Bibliotecii Academiei Române. Jurnalul lui Titu Maiorescu a fost editat postum de I.Rădulescu-Pogoneanu cu titlul *Însemnări zilnice*.

Jurnalul lui Titu Maiorescu reprezintă o apariție unică, impresionantă a literaturii române, prin valoarea însemnărilor, întinderea în timp și vârsta autorului. Maiorescu și-a propus să înceapă un jurnal din dorința de a reflecta neconținut asupra realității, din nevoia de a mărturisi și de a-și fixa puncte de reper pentru cunoașterea de sine, aspecte întâlnite și în jurnalul scriitorului german, Goethe, de care vorbește însuși Maiorescu menționând că a identificat trăsături comune între trăirile sale sufletești și cele ale scriitorului german.

Maiorescu a notat zilnic, scufundând în labirintul jurnalului său, însemnări referitoare la aspectele mărunte ale vieții, la frământările sufletești acute, informații felurite, gesturi, trăiri, incidente fiziologice, alături de evenimente culturale, sociale și istorice de o mare însemnătate.

Profilul filosofic rezultă cu claritate din însemnările acestuia, ca rezultat al studierii problemelor filozofiei, pornind de la opera lui Herbart, cu scopul de a întocmi o concepție originală despre relațiile sociale în spirit herbartian. „Jurnalul”, prin caracterul său inedit, contribuie la buna cunoaștere a personalității lui Titu Maiorescu, iar din punct de vedere istorico-literar conturează aspectul cultural, social și politic din perioada de cristalizare definitivă a formației sale filosofice și estetice.

În 1857, Maiorescu îi scrie unui coleg: „Am conceput un jurnal, mi-am propus să reflectez *totdeauna, totdeauna* să nu mă mai las niciodată scos din sărite, să nu mă mai înfurii și să fiu cât se poate de îndatoritor și de amabil față de toți.” Tânărul, care se ține de cuvânt are, așadar în vedere posibilitatea de a se controla cu ajutorul însemnării zilnice a unor întâmplări, stări, gesturi, cuvinte. Sinceritatea, este la Maiorescu, o formă de exactitate. Ceea ce ne dezvăluie dimensiunea adevărată a personalității consemnate în jurnal este cealaltă însușire, coincidența dintre însemnările zilnice și existența întregă a lui Maiorescu.

Dacă este cazul să se facă o asemănare între Maiorescu și alt autor, acesta este fără îndoială Goethe. Adolescentul Maiorescu, începându-și jurnalul, a ținut să treacă în revistă toate piesele pe care le-a văzut începând cu anul 1847, adică de la vârsta de 7 ani, făcând și mici mențiuni despre interpretare. Nu ne poate scăpa o oarecare asemănare cu Goethe. Maiorescu, în jurnalul său, face dese mențiuni despre poetul german, autor care va fi pentru dânsul toată viața un model al geniului creator.

Din însemnările lui Titu Maiorescu și din corespondența sa rezultă cu claritate că formația sa sufletească, maturizarea sa spirituală se datorează îndeosebi studiului filozofiei: „Pentru direcțiunea mea științifică-notează el la 31 dec. 1857- a fost de cea mai mare însemnatate inițierea mea în privirea de ansamblu a problemelor filosofiei și în logică, această știință, extrem de interesantă” . În data de 9. Dec. 1857 exclamase cu entuziasm :„ Filozofia e o știință divină”. „ Logica și filozofia sunt cele două științe care contribuie în măsura cea mai mare la formarea mea; este o lume nouă care se deschide aici, abia acum încep să trăiesc.”

Însemnările din jurnal din acea vreme dovedesc cu evidență mari frământări sufletești, cauzate, cum spune Herbart, atât de experiența externă, cât și de cea internă. Pe de o parte, conflicte cu colegi din școală determinate de invidie și diferite meschinării din partea lor, apoi durerea de a fi fost „ trădat”de unii prieteni, neînțelegeri cu propria sa familie, mai ales cu tatăl său- pe de altă parte starea sa sentimentală, acute frământări religioase, dorul după prieteni adevărați- tot atâtea date care ne conduc spre un profil sufletesc involburat. În prada acestor frământări, viziunea lucidă, logică clară, sobrietatea în expunere a lui Herbart nu putea să nu aducă o luminare și ușurare. Tânărul agitat își găsește o axă de reper.

Însemnările zilnice ale lui Maiorescu reprezintă un document de o foarte mare importanță pentru că dezvăluie cititorilor personalitatea omului și criticului Titu Maiorescu, pe o întindere de trei decenii. În opinia lui George Ivașcu, publicarea „Însemnărilor zilnice” a înlesnit și a stimulat o adevărată reconsiderare a omului ce rămăsese în inima contemporanilor și amintirea urmașilor „ca simbol al echilibrului, detașării impersonale, lucidității, spiritului critic, omul ce ridică ironia și tonul de zeflemea subțire la atitudinea spirituală, omul ce devenise un adevărat simbol al ordinii, al canonului acceptat.”¹⁷¹ Paginile jurnalului, ținut cu rară conștiințiozitate, dezvăluiau o nouă dimensiune a lui Maiorescu: cea interioară, învăluită de silueta statuară a omului public, profesor, avocat și ministru, dimensiunea unui sentimental, tinzând continuu a-și apropia semenii, într-un efort cu rare izbânzi reale, dimensiunea unui însingurat, ce a trăit nu o dată gândul sinuciderii și a traversat cu mare greutate clipele de solitudine, mereu cu dorința de a fi înconjurat de oameni, de a fi ascultat și înțeles.

Jurnalul lui Titu Maiorescu se deschide cu lista reprezentațiilor teatrale și muzicale pe care le văzuse prin anul 1847. Această listă cuprindea însemnări despre piesele lui Shakespeare, Kotzebue, Schiller, Goethe, Lessing, precum și opere de Rossini, Mozart, Donizetti, Meyerbeer. Jurnalul cuprinde date despre

¹⁷¹ V. George Ivașcu, *Titu Maiorescu*, Ed. Albatros, București, 1972

calificativele școlare, variații meteorologice, itinerarii enumerate ca în pliante de turism.

Titu Maiorescu relatează, în jurnalul său, că prima lecție de limba engleză o începe pe data de 16 noiembrie 1855, iar în decembrie face cea mai bună lucrare la limba latină. Îmbina spectacolele cu studiul disciplinelor școlare. Învăța limba greacă, desena, cânta la flaut și clavier, citea Goethe, Vergiliu, Homer. Tânărul Maiorescu de doar 15 ani are planuri de viitor: dorea să traducă cărți din limba latină și o gramatică elină. Este afectat de nedreptățile pe care le suferă tatăl său și de aprecierile defăimătoare la adresa revoluției de la 1848 pe care unul dintre profesori, știindu-l român, le face în fața sa. Indignarea tânărului este relatată în primul volum al *Însemnărilor* „Doamne! De ce nu sunt singur și sunt tot legat de părinții mei, pe care îi necăjesc aducând un testimoniu rău! Dar fie, că tot îmi răzbun! O să fac vreo câteva hexametre, în care o să desemnez pe tâlharii iștia de piariști, care-i avem aici: nu plătește nici unul o ceapă degerată!”¹⁷².

Elevul Maiorescu este deosebit de silitor, studiază zilnic începând cu ora 6 dimineața și termină la ora 11 seara. Acesta își făcu un program cotidian care prevedea: studierea a 200 de rânduri în limba latină, 100 de rânduri în limba greacă, gramatică latină, greacă, franceză, engleză; exerciții de flaut, jumătate de oră de desen, 4 exerciții la matematică. Golul sufletesc al tânărului Maiorescu nu poate fi atenuat datorită dorului de familie, pe care îl poartă în suflet. De asemeni mărturisește că nu are un prieten apropiat căruia să-i poată povesti toate amănuntele. Amintește de Cornea, ca fiind un bun amic : „ Un om așa de bun, sincer și veridic, dar se arată nemulțumit de modul în care acesta îl percepe : „cu toate acestea nu mi-e amic în înțelegerea cea frumoasă, strictă, a vorbei. Nu-i spun toate lucrurile. Așa, am lipsă de ceva!”

În anul 1856 este primit la Theresianum, unde era foarte iubit și respectat de către colegi. Își continuă același program sever de învățătură, terminându-și piesa *Comedia fără nume*, traducând din Goethe și Klopstock, scriind epigrame la adresa colegilor. Maiorescu simte o apăsătoare indiferență : „ S-a infiltrat însă în mine un scepticism deconcertant, o punere la îndolială a tuturor celor tradiționale, ba chiar a ideii de D-zeu și de nemurirea sufletului-paralel cu imposibilitatea de a concepe absolutul. La ce oscilări e supus cugetul meu în această privință! Cine mă constrânge să admit un D-zeu, care e cu totul de neconceput de rațiunea mea?”¹⁷³

George Ivașcu este de părere că Maiorescu își depășește vârsta prin: „ inteligență, luciditate și orizont cultural.”¹⁷⁴. Maiorescu este un autodidact care-

¹⁷² Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, Vol. I, p. 24

¹⁷³ Idem, p. 84

¹⁷⁴ George Ivașcu, op.cit., p. 20

și propune să studieze viața astfel încât să nu-i „înțepenească mintea”. În anul 1858 urmează la Berlin Facultatea de Filozofie, iar în noiembrie 1859 va porni cu o bursă la Paris, unde, după 2 ani susține licența în Drept.

Liviu Rusu remarcă faptul că jurnalul lui Titu Maiorescu este o apariție unică în literatura română datorită însemnărilor deosebit de valoroase, notate pe parcursul a 62 de ani, datorită vârstei autorului care împlinise abia 15 ani când a început să-și scrie însemnările cu o maturitate surprinzătoare. Imboldul principal a fost propria sa pornire lăuntrică, dar Liviu Rusu remarcă faptul că un impuls exterior ar fi provenit din mediul cultural german, în sânul căruia se afla de la vârsta de 12 ani ca elev al Academiei Tereziene din Viena. Goethe, foarte citit de către Titu Maiorescu, recomandă să fie notate faptele zilei pentru că această modalitate conduce la conștiințiozitate.

Criticul Liviu Rusu remarcă apropierea dintre Maiorescu și Goethe mărturisind că în jurnalele acestora a întâlnit anumite coincidențe semnificative: fapte mărunte, situația meteorologică, temperatura aerului. Este de părere că Maiorescu a început să-și scrie jurnalul fără să ia termenul „Ephemeris” de la Goethe, care-și scrisese notațiile zilnice, cu un titlu asemănător precizând: „Nu putem să nu conchidem că, în ce privește începuturile jurnalului, în raport cu Goethe, Maiorescu reprezintă un caz tipic de paralelism și nu de influență directă.”¹⁷⁵ Maiorescu, în jurnalul său, mărturisește că a identificat asemănări între Goethe și scrisul său: „Am găsit la Goethe, în istoria evoluției lui sufletești, unele trăsături care coincideau foarte mult cu mine, care uneori erau scoase din sufletul meu, (...) care corespund în totul felului meu de a interpreta lucrurile.” (Jurnal, 18 aprilie 1858).

În opinia lui Liviu Rusu, Jurnalul lui Maiorescu este unul dintre cele mai importante, încadrându-se în literatura jurnalistică. Caracteristica comună a jurnalelor este dată de faptul că acestea conțin însemnări cotidiene, cu sau fără continuitate. Liviu Rusu realizează o tipologie a acestora, referindu-se la două categorii fundamentale după punctul de reper dominant: „jurnale ale vieții externe și jurnale ale vieții interne. Aplicându-le o nomenclatură psihologică, le putem numi extrospective și introspective, sau, aplicând termenii lui C. G. Jung, extrovertite și introvertite.”¹⁷⁶. Prima categorie ilustrează evenimentele lumii obiective, lucrurile, faptele, iar cea de-a doua categorie se referă la trăirile subiective.

În jurnal sunt notate atât fapte mărunte, cât și frământări sufletești acute, alături de evenimente sociale, culturale și istorice foarte importante. Liviu Rusu afirmă despre Jurnalul lui Titu Maiorescu că „adevăratul imbold al jurnalului său a fost, după cum o dovedește tonul dominant al însemnărilor sale, propria lui

¹⁷⁵ Liviu Rusu, *Scieri despre Titu Maiorescu*, Ed. Cartea Românească, 1979, p. 86

¹⁷⁶ Idem, pp. 86-87

pornire și frământare lăuntrică, nevoia de a se mărturisi și de a-și fixa puncte de reper pentru cunoașterea de sine și pentru mersul și organizarea vieții sale”. Maiorescu, la fel ca și Goethe a fost determinat să-și noteze faptele și impresiile zilnice, pornind de la motive asemănătoare. Încă de la începutul jurnalului notează: „Astfel am început a mă învinge în orice privință”.(27 mai 1856). Însemnările de fapte mărunte întâlnite în jurnal reprezintă puncte de reper concrete pentru găsierea unei axe de conduită și de formare proprie. Orientat spre ordine și disciplină, el dorea să-și lumineze existența lăuntrică și atitudinea față de lume și semenii. Însemnarea din data de 31 ianuarie 1856 conține un întreg program: „Ce-mi pasă de testimoniu! Datoriile mi le-am făcut toate; datoriile mele sunt a ști limba și istoria,- voia mea e a ști religiunea, spre a putea poate vreodată să-i demonstrez absurditatea. Istoria naturală o iau numai ca un studiu de plăcere; așa dară nu fundamental; ci numai pentru ca să am vreo idee de ea; matematica în gimnaziul de jos o țin de un studiu foarte necesar; matematica în gimnaziul de sus e pentru mine un malum necessarium. La desemn vreau să o duc la o perfecțiune oarecare. Asemenea la flaut. Afară de aceea vreau să știu a ceti toate limbile europene: perfect însă voiu a ști limba latină, română, germană, franceză, engleză; semiperfect cea italiană și cea greacă vechie.”

Comunicarea lui Maiorescu conține un imbold pozitiv, creator, el caracterizându-se printr-un adânc sentiment de dăruire. Le recomandă prietenilor să studieze, să cultive muzica, mijlocul eficient de a înălța inima și gândul.

Maiorescu se critică pe sine însuși cu sinceritate mărturisindu-și greșeli care scad demnitatea omenească: „Spun adesea că am studiat cutare ori cutare lucru în timpul nopții, pe când eu îl citisem ziua (...) și alte copilării de felul acesta. Asta va trebui neaparat să înceteze de azi înainte.” Spiritul critic este însoțit de dragostea de adevăr. Suferă mult când prietenii se îndepărtează de el sau cand nu poate să-și explice că există un Dumnezeu.

Tânărul Maiorescu, aflat în mijlocul celor mai aprige frământări care îl conduc la accente de disperare, ajunge la o puternică conștiință de sine, cu sentimentul valorii proprii. Liviu Rusu subliniază că sentimentul valorii proprii reprezintă adevăratul „imbold al jurnalului său și al epistolarului”¹⁷⁷ Acesta notează în data de 11 martie 1856: „O să le arăt eu măgarilor de vienezii ce e un român!”. Reușind să se impună ridică prestigiul națiunii sale. Altădată notează în jurnal: „*Voi rămânea rece, cu superioritatea mea, în contra nulelor ăstora*”. Jurnalul ascunde sentimentul tânărului că *este cineva*, dar mai ales că *va fi cineva*.

Maturizarea spirituală, formația sufletească a lui Titu Maiorescu se formează ca urmare a studierii filozofiei: „*Pentru direcțiunea mea științifică a fost de cea mai mare însemnătate inițierea mea în privirea de ansamblu a*

¹⁷⁷ Idem, p. 96

problemelor filozofiei și în logică, această știință așa de extrem de interesantă.” Însemnările și scrisorile din acea vreme dovedesc mari frământări sufletești cauzate atât de experiența externă, cât și de cea internă. În astfel de situații, Maiorescu ia contact cu filozofia, conturându-i-se un profil sufletesc învolburat.

Spiritul critic al lui Maiorescu, atitudinea sa critică față de alții și față de sine, sunt animate funciar, instinctiv, de dragostea de adevăr. „Studiindu-l pe Herbart, nu putea să nu-l mulțumească pe Maiorescu o indicație a filozofului, indicație care putea să-l confirme în însăși intenția sa inițială de a-și fi început scrierea unui jurnal. Cel care vrea să se dedea la meditații filozofice, spune Herbart, este bine să recurgă la *autoobservație persistentă*, fiindcă filozofia se bazează atât pe experiență internă, cât și pe cea externă; și ea pretinde ca ambele feluri de experiență să ajungă în echilibru și să fie legate”.¹⁷⁸

Maiorescu își scria jurnalul și scrisorile în bună parte în limba germană. Mijloacele sale lingvistice se perfecționează simțitor într-un mediu a cărui limbă era complet străină de spiritul limbii române. Însemnările și corespondența lui Maiorescu marchează întreaga dramă prin care trecea limba română literară în cursul ei de cristalizare. Maiorescu folosea limba germană cu ușurință, o mânuiește cu eleganță, cu jocuri de cuvinte surprinzătoare. Liviu Rusu observă că: „limba germană o stăpânește în spiritul ei și în logica ei internă, dar că în același timp face eforturi să nu le impună limbii sale materne.”¹⁷⁹ Așadar, Maiorescu era preocupat de purificarea limbii române, fără a utiliza influențele limbii germane. Preocuparea acestuia pentru purificarea limbii sale și a limbii noastre literare era animată de o adâncă sensibilitate, de o „logică emoțională”¹⁸⁰ înrădăcinată în sufletul colectivității populare.

¹⁷⁸ Idem, pp. 110-111

¹⁷⁹ Idem, p. 160

¹⁸⁰ Idem, p. 61

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Semne, 2003

Ivașcu, George, *Titu Maiorescu*, Ed. Albatros, 1972

Manolescu, N., *Istoria critică a literaturii române*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2008;

Maiorescu, Titu, *Însemnări zilnice*, Vol. I

Rusu, Liviu, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, Ed. Cartea Românească, 1979